

УДК 339.1:543.383.2 (045)

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ЕНЕРГЕТИЧНОГО РИНКУ

**О. Ю. Чигрин¹, канд. екон. наук, доцент кафедри,
Саади М. Абаас²,**

¹⁻²Сумський державний університет, м. Суми, Україна

У статті проаналізовано основні тенденції розвитку енергетичного ринку в контексті процесів глобалізації та посилення світової енергетичної кризи. Авторами систематизовано загальні принципи функціонування енергетичної сфери. У рамках дослідження проведений аналіз світових тенденцій видобутку нафти, на базі яких визначені основні характерні риси його функціонування та розвитку. На основі аналізу визначені основні фактори впливу на стабільність національних енергоринків з метою формування відповідних стратегій та удосконалення політики державного регулювання.

Ключові слова: нафтопродукти, світовий ринок, аналіз, тенденції, перспективи

DOI: 10.21272/1817-9215.2017.4-18

ВСТУП

Нафта та продукти її переробки відіграють провідну роль у розвитку світової економіки. Починаючи з 70-тих років ХХ століття, коли нафта перетворилась на домінуючий енергоносіє і стратегічний товар, кон'юнктура ринку нафти і нафтопродуктів опинилася в центрі уваги світового бізнесу і політики. Саме на цьому ринку у всьому своєму різноманітті і суперечності виявляються слабкі і сильні сторони розвитку світового господарства в цілому і результати діяльності окремих його учасників. Нафтовий ринок це ринок, на якому взаємопов'язані інтереси багатьох держав світу. За прогнозами ОПЕК ще мінімум два десятиліття нафта залишиться головним енергетичним ресурсом, можна стверджувати про глобальний вплив ринку нафти та нафтопродуктів.

Сьогодні глобалізація енергетичних ринків - це найбільш помітна тенденція останніх десятиліть в світовій економіці, яка внаслідок значного зростання міжнародної торгівлі енергоресурсами, а також змін в сфері технологій енергопостачання, поступово нівелює різницю в споживчій поведінці на регіональних ринках, посилюючи уразливість до кризових проявів, масштабність яких в умовах глобалізації є безпрецедентною.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є аналіз тенденцій світового енергетичного ринку з метою оцінки впливу рівня нафтодобичі на соціально-економічне становище нафтодобувних країн.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кон'юнктура ринку енергоносіїв, зокрема ринку нафти, має надзвичайно важливе та довгострокове значення для розвитку світової економіки. Чітка дія законів попиту та пропозиції у встановленні цін на нафтовому ринку дозволяє визначити основні причини поточного стану ринку, а також проаналізувати та спрогнозувати політику учасників, установити зв'язок та кореляцію між цінами на нафту, механізми ціноутворення на ці види енергоресурсів у різних регіонах світу.

Для більшості країн-членів ОПЕК та інших нафтовидобувних країн, ціни на нафту є ключовим фактором планування укладання бюджету. Наближення цін до критичних позначок провокує не тільки значне послаблення економік вищезгаданих країн, що може перейти у стан довгострокової рецесії, а й зміну та коригування усього зовнішньополітичного курсу. Коливання цін у цій галузі впливає на розвиток навіть більш диверсифікованих господарських комплексів, зокрема США та Канади. Ці країни переживають одночасне піднесення як у сфері нафто та газовидобування, так і альтернативних методів видобутку. Очевидно, що процеси сьогодення стають вирішальними для подальшого вектору розвитку та форми існування як нафтового ринку в цілому, так і окремих його учасників.

Зовнішня політика країн в енергетичній сфері все більше спрямована на забезпечення національної безпеки. Так, країнами «вісімки» в енергетичній сфері проголошені такі основні принципи [1]:

- доступ до безпечних економічно і надійних джерел постачання енергії є необхідною умовою прогресу;

- здійснення заходів щодо запобігання різких коливань цін на нафту і зміцнення енергетичної безпеки шляхом більш широкого використання ринкових механізмів, диверсифікації постачань енергії, підвищення енергоефективності, вдосконалення інформаційного обміну, а також розвитку глобального енергетичного діалогу;

- спрямованість зусиль світової спільноти на забезпечення стабільності і надійності у функціонуванні світової системи постачання енергетичних ресурсів, в тому числі на розвиток і підвищення надійності транспортної інфраструктури.

Разом з тим розвиваються процеси глобалізації світових енергетичних ринків. Ринки енергоресурсів, які раніше були локальними, еволюціонували до регіональних і світових ринків окремих енергоресурсів (наприклад, світовий нафтовий ринок) і регіональних ринків (наприклад, європейський ринок електроенергії та газу).

Енергетична сфера охоплює, перш за все, енергетичні ринки та енергетичні ресурси, а також такі напрямки форми діяльності, пов'язані з енергетикою, як ринки енергетичних технологій і обладнання на основі міжнародної спеціалізації і кооперації; систему енергетичної інформації, знань і ноу-хау; систему національного енергетичного законодавства, нормативів, технічних правил і т.п., в тому числі і пов'язаних з охороною навколишнього середовища при енергетичній діяльності [2].

Найбільшими споживачами нафти у світі є США (18,853 млн бар./день), Китай (9,758 млн бар./день), Японія (4,418 млн бар./день), Індія, Росія, Саудівська Аравія, Бразилія, Німеччина, Південна Корея, Канада. Головними експортерами нафти є Саудівська Аравія - 17,6 % від загального обсягу експорту, а також Росія - 14,8 %. Своєю чергою, найбільше імпортують США - 21,9 % від світового імпорту, Китай - 11,2 %, Японія - 8,3 % [3].

Сьогодні країни-члени ОЕСР споживають велику частину видобутої нафти. Проте за даними ОПЕК [11]., у період 2010-2015 рр. попит на нафту в країнах ОЕСР практично не зміниться. У країнах з перехідною економікою буде помітно лише невелике збільшення попиту. Основне зростання споживання відбуватиметься в країнах Азії – до 2015 року на 4 млн бар./день відносно 2010р. До 2020 р. попит на нафту в країнах, які не входять до ОЕСР, вперше в історії буде вищим, ніж у країнах-членах цієї організації. Лідерами зростання споживання є Китай і країн Латинської Америки. Це пов'язано із зростанням всіх макроекономічних показників у цих країнах. Приріст населення у світі і зростання ВВП є ключовими чинниками збільшення енергоспоживання на планеті. За довгостроковими прогнозами ОПЕК, до 2035 р. 80 % приросту в споживанні нафти припадатиме на азійські країни, що розвиваються.

Останнім часом попит на нафту у країнах-членах ОПЕК значною мірою визначається транспортними та промисловими секторами. Вища ставка в споживаній нафті, порівняно з населенням, передбачає різке збільшення використання нафти на

душу населення - з 4,9 млрд. у 1980 році до 7,0 млрд. у 2016 році - з найбільшим збільшенням відносних показників, що належать країнам Середнього Сходу (рис. 1).

Основні тенденції світового енергетичного ринку характеризуються наступним [6].

1. Явища, які відбуваються на нафтовому ринку, є проявом загальних закономірностей розвитку ринкової економіки, а отже його розвиток є об'єктивним процесом, що залежить від стану ринкової кон'юнктури, що, в свою чергу, потребує постійного дослідження основних елементів ринку, які є спільними з елементами інших типів ринків.

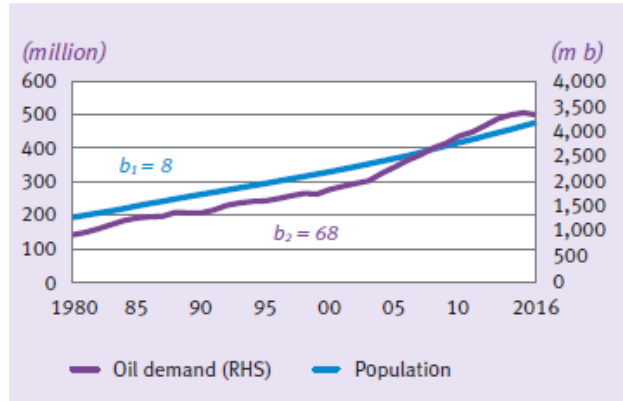

Рисунок 1 – Населення та потреба в нафтових продуктах країн-членів ОПЕК [2]

2. Різний рівень соціально-економічного розвитку окремих країн світу обумовлює різну інтенсивність споживання нафти і нафтопродуктів.

3. Уповільнення темпів розвитку світової економіки і зниження рівнів споживання первинної енергії передвизначають зниження загального приросту споживання нафти у світі.

4. Монопольний характер розвитку даного ринку, який сформувався внаслідок дії об'єктивних і суб'єктивних факторів, серед яких: неоднорідність розміщення нафтових родовищ, формування потужних світових організацій, які діють в інтересах нафтовидобувачів або світової спільноти загалом.

5. Загострення протиріч між основними гравцями ринку, що мають різні політичні, економічні та інші інтереси, і водночас висока сила дії на характер функціонування даного ринку комплексу різноманітних ризиків.

6. Світовий ринок не є монолітний, він розвивається фрагментарно у розрізі окремих регіонів світу.

7. Динамічний розвиток інновацій та нових технологій у сфері видобутку нетрадиційних видів енергоресурсів, зокрема технологій видобутку сланцевої нафти у США (т. зв. сланцева революція) та підвищення ролі альтернативних джерел енергії, призводить до зміни структури пропозиції енергоресурсів загалом, що позначається на обсягах і структурі попиту і пропозиції на нафтовому ринку;

8. Формування міжнародної політики протидії глобальній зміні клімату і реалізація урядами країн міжнародних зобов'язань у сфері низько вуглецевого розвитку, що зменшує споживання нафти і залежність країн від її поставок тощо.

З інформації табл. 1 видно, що у трійку лідерів світового ринку нафти входять Саудівська Аравія, Росія та США. Причому за розміром ринкової частки конкурентні позиції Саудівської Аравії і США поліпшуються, тоді як у Росії погіршуються. Оцінка рейтингу цих країн показує на те, що у 2015 р. абсолютне лідерство Росії було втрачено, тоді як Саудівська Аравія у 2015 р. вийшла на 1-ше місце на світовому ринку і у 2016 р. утримала першість. Водночас звернемо увагу на близькість ринкових часток Саудівської Аравії і Росії (близько 14%).

До групи країн із середньою конкурентною позицією можна віднести Ірак і Китай, ринкові частки яких становлять 5-6%, однак якщо Ірак стрімко нарощує свою ринкову частку після зняття ембарго, піднявшись у рейтингу за 4 роки з 7 на 4 позицію, то у Китаю повільно зменшується ринкова частка і водночас погіршується рейтингова позиція. О групи країн із слабкою конкурентною позицією слід віднести ОАЕ, Кувейт, Венесуелу та Бразилію, ринкові частки яких становлять 3-4%. Однозначності у зміні ринкових позицій цих країн немає, оскільки рейтинги ОАЕ і Бразилії зростають, тоді як інших країн – погіршуються [7].

Таблиця 1 - Структура ринку нафтовидобувачів [4]

Країна	Структура нафтовидобутку за роками, %					Зміна у 2012-2016 рр.	Конкурентна позиція країни
	2012	2013	2014	2015	2016		
Саудівська Аравія	13,43	13,23	13,23	13,57	13,86	0,43%	Лідер ринку з конкурентною позицією, що поліпшується
Рейтинг	2	2	2	1	1	зріс	
Росія	13,69	13,79	13,74	13,46	13,64	-0,05%	Лідер ринку з конкурентною позицією, що погіршується
Рейтинг	1	1	1	2	2	знизився	
США	8,92	10,25	11,93	12,53	11,76	2,84%	Лідер ринку з конкурентною позицією, що поліпшується
Рейтинг	3	3	3	3	3	-	
Ірак	4,05	4,09	4,24	4,66	6,16	2,11%	Країна із середньою конкурентною позицією, що поліпшується
Рейтинг	7	6	5	5	4	зріс	
Китай	5,60	5,71	5,73	5,71	5,28	-0,33%	Країна із середньою конкурентною позицією, що погіршується
Рейтинг	4	4	4	4	5	знизився	
Іран	5,14	4,91	4,24	4,20	4,84	-0,31%	-//-
Рейтинг	5	5	5	6	6	знизився	
ОАЕ	3,65	3,84	3,80	3,98	4,09	0,44%	Країна зі слабкою конкурентною позицією, що поліпшується
Рейтинг	9	8	7	7	7	зріс	
Кувейт	4,10	4,01	3,90	3,81	3,91	-0,18%	Країна зі слабкою конкурентною позицією, що погіршується
Рейтинг	6	7	6	8	8	знизився	
Венесуела	3,86	3,83	3,65	3,53	3,14	-0,71%	-//-
Рейтинг	8	9	8	9	10	знизився	
Бразилія	2,84	2,78	3,07	3,24	3,33	0,49%	Країна зі слабкою конкурентною позицією, що поліпшується
Рейтинг	10	10	9	10	9	зріс	

Всього ОПЕК прогнозує, що до 2020 р. 47 % приросту обсягів нафтоперероблення відбудеться в країнах не ОЕСР у АзіатськоТихоокеанському регіоні (АТР), і 22 % – у країнах Близького Сходу, а до 2030р. – 57 % і 18 % відповідно [2].

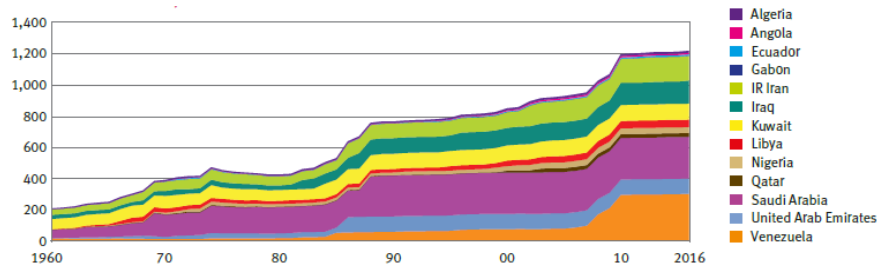

Рисунок 2 – Перевірені запаси нафти в країнах членах ОПЕК

Рис. 2 та рис. 3 демонструють стійку тенденцію зростання рівня розвіданих запасів нафти та нафтовидобутку.

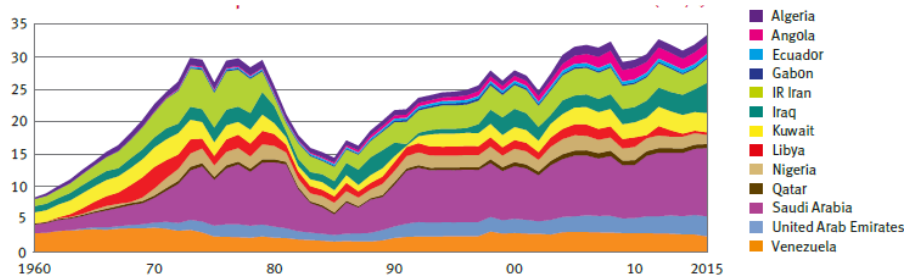

Рисунок 3 – Виробництво сирої нафти членів ОПЕК

У світовій енергетичній індустрії в даний час діють два основних типи господарюючих суб'єктів – приватні нафтові холдинги і національні нафтовидобувні компанії, власниками яких є провідні нафтові держави. Саме вони формують основну конкурентну групу, провідну боротьбу за розробку нових родовищ в найбільш перспективних проектах [5,6].

Ресурсні:	Економічні:
<ul style="list-style-type: none"> - збільшення самозабезпеченості запасами енергоресурсів шляхом активізації геологорозвідувальних робіт; - участь в розробці родовищ енергоресурсів за кордоном; - створення стратегічних резервних запасів. 	<ul style="list-style-type: none"> - підвищення ефективності переробки ПЕР; - підвищення ефективності використання енергоресурсів; - зниження енергоємності ВВП; - податкові пільги при використанні «зеленої» енергії.
Науково-технічні:	Політико-правові:
<ul style="list-style-type: none"> - розробка науково-обґрунтованої стратегії енергетичної безпеки країни; - модернізація енергосистеми держави; - створення сучасної ефективної системи по доставці, переробки та використання енергоресурсів; - розробка і впровадження технологій з використання альтернативних джерел енергії. 	<ul style="list-style-type: none"> - розробка загально-національних програм енергозбереження - правова підтримка розвитку галузей паливно-енергетичного комплексу - стимулювання впровадження.
Міжнародні:	
<ul style="list-style-type: none"> - участь в міжнародних організаціях з питань енергетики; - участь у міжнародних проектах з видобутку, транзиту, використання енергоресурсів; - диверсифікація зовнішніх джерел поставок енергоресурсів - досягнення довгострокових домовленостей на постачання енергоресурсів. 	

Рисунок 4 – Фактори впливу на стабільність національних енергоринків

Тому сучасним трендом світового енергетичного ринку є загострення проблеми забезпечення балансу інтересів між основними суб'єктами світової енергетики.

Незважаючи на істотні відмінності між країнами, можна виділити основні фактори впливу на стабільність національних енергоринків, представлені на рис. 4.

Рекомендації міжнародних організацій зводяться до того, щоб країни – виробники нафти зробили всі необхідні заходи для поліпшення інвестиційного клімату, забезпечуючи відкритість і транспарентність ринків

ВИСНОВКИ

Отже, основними тенденціями розвитку світової енергетичного ринку є наступні:

- ключовим енергоресурсом у світі ще мінімум 20 років залишиться нафта;
- найвищий попит на ринку нафтопродуктів залишатиметься на дизельне паливо.

Темпи розвитку ринку будуть залежати від розвитку авторинку в країнах, що розвиваються;

- лідерами нафтовидобутку є Саудівська Аравія, Росія, США, а найбільшими споживачами – США, Китай, Японія;

- обсяг експорту нафтопродуктів не перевищує обсяги експорту сирової нафти. Ця тенденція збережеться на наступне десятиліття;

- зменшиться кількість НПЗ, а також їхнє наближення до споживача, оскільки вартість транспортування сирової нафти знижується;

- формування великих незалежних мереж із торгівлі нафтопродуктами, що сприятиме ситуації на ринку, коли нафтовидобувні і нафтопереробні 18 підприємства віддаватимуть свою нішу в торгівлі новим гравцям ринку, зосереджуючись на видобутку і переробці.

SUMMARY

The paper deals with analyzing the main tendencies of the development of the energy market in the context of the processes of globalization and the strengthening of the global energy crisis. The authors systematize the general principles of the energy sector functioning. As part of the study, an analysis of world oil production trends, based on which the main features of its functioning and development are determined. On the basis of the analysis, the main factors of the influencing on national energy markets stability are determined with the purpose of forming relevant strategies and improving the state regulation policy.

Keywords: petroleum products, world market, analysis, trends, prospects

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Mitchel J. The New Geopolitics of Energy / J. Mitchel. – London: The Royal Institute of International Affairs, 1996.

2. ОПЕС Annual Statistical Bulletin 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB2017_13062017.pdf

3. Horsnell P. The Dynamics of Oil Price Determination / P. Horsnell // Oxford Energy Forum No. 71, Oxford Institute of Energy Studies, 2007.

4. Мировой рынок нефти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ar.2016.gazprom-neft.ru/strategic-report/market-review/world-oil-and-gas>

5. Когут О.І. Економічний аналіз монополізації світового ринку нафти: дис. ... канд. Екон. Наук: 08.00.02 / О.І. Когут; Львівський нац. ун-т імені Івана Франка. – Львів, 2015. – 191 с.

6. Мазуренко В.П. Розвиток світового ринку нафтопродуктів в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / В.П. Мазуренко, О.С. Шапран. – Режим доступу: <http://jml.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/7099/7944>

7. Гальчинський Л.Ю. Факторний аналіз формування цін на світовому ринку нафти [Електронний ресурс] / Л.Ю. Гальчинський, І.А. Веремко // Економічний вісник НТУУ «КПІ». – Режим доступу: <http://www.ela.kpi.ua/bitstream/123456789/8265/1/421-425.pdf>

Надійшла до редакції 3 вересня 2017 р.